TAALPOLITIEK

DR J. VAN HAM

TAALPOLITIEK

DR J. VAN HAM

UITGEVERIJ DE SCHOUW 'SGRAVENHAGE 1944

HET NATIONAAL-SOCIALISME LEGT DEN sterksten nadruk op de begrippen volk en volksch en het meet de waarde van vele goederen af naar hun nut voor het volk of naar het bezit van eigenschappen, die met den aard van het volk overeenstemmen, die voortkomen uit het wezen van het volk.

Wat is meer volkseigendom dan de taal, wat vertoont meer de karaktertrekken van een volk, wat is meer door het volk zelf gebouwd?

Voor Grimm vielen de begrippen taal en volk samen. Een volk was een groep menschen, die dezelfde taal sprak. Wij erkennen heden de betrekkelijkheid van de meening, dat de taal gansch het volk is. Wij hebben het biologisch element als van overwegende beteekenis leeren schatten en zien, dat de bodem- en klimaatinvloeden, de loop van staatkundige grenzen, de lotsgemeenschap als belangrijke factoren bij de totstandkoming van een volk meetellen.

Toch is het duidelijk, dat de taal voor de volkswording en voor de volkshandhaving een kracht van de allereerste orde is.

Het is goed vast te stellen, dat een volk zijn taal kan verliezen en toch als volk voortbestaan, dat vreemdelingen onze

taal kunnen leeren, even correct als een volksgenoot, dat deze taal in een rij geslachten als moedertaal door hen wordt gebruikt zonder ze tot onze volksgenooten te maken, kortom, dat de taal niet de eerste bepalende factor is bij de totstandkoming van een volk, — maar wanneer wij dat eenmaal toegegeven hebben, dan mogen wij met den meesten nadruk er op wijzen, dat wij onze volksche eenheid in bijzondere mate in onze taal beleven, dat van al wat (buiten het lichamelijke) onderscheid tusschen de menschen maakt: smaak, gebaar, godsdienst ,woningversiering, volksgebruiken, enz. de taal een karakteristikum is, waarbinnen onze gansche volksaard geborgen ligt.

In zooverre mogen wij de uitdrukking: *de taal is gansch het volk* weer oprapen en ons in het mystieke wonder van de eenheid van woord en wezen, van taal en volk verlustigen.

Wie dit goed begrijpt, zal ook verstaan, dat een volksche politiek groote belangstelling zal toonen voor de taal en voor verschillende taalkundige vraagstukken.

Die belangstelling zal er natuurlijk zijn voor de bestudeering der moedertaal en voor de letterkunde van het volk. Het zal u duidelijk zijn, dat de revolutie onzer dagen ook op het terrein van wetenschap en kunst vernieuwend werkt en dat in den volkschen staat niets zal nagelaten worden om een wetenschap en kunst, welke dienst aan het volk is, met alle beschikbare middelen te bevorderen. Een gelukkig voorbeeld hiervan is de principieele beslissing betreffende het stichten van het Instituut voor Nederlandsche Taal en Volkscultuur.

Wat echter in dit werkje door mij aan de orde gesteld wordt, is een stukje kultuurbemoeiing, dat noch direkt wetenschap, noch kunst is, maar met beide te maken heeft, de *Taalpolitiek*, dat is *de aanwending van al die middelen, waardoor een goede*

ontwikkeling van de taal wordt bevorderd, haar aard behouden blijft, ze naar buiten wordt gewaardeerd en gekend, en door het eigen volk bemind.

Zoolang een volk op den naam van volk volle aanspraak mag doen gelden, is de liefde voor eigen taal en de behoefte om voor handhaving en veredeling van deze taal iets te doen, aanwezig. In onze 16e en 17e eeuw b.v. was er een zeer sterk besef van de waardigheid onzer taal, zich uitende in vele lofredenen op onze taal, een grooten ijver voor de zuiverheid der taal en een krachtige en fraaie taalbehandeling, groote belangstelling voor taalkundige vraagstukken en begrip voor het feit, dat een land met zijn taal in de wereld een taak heeft.

Het begrip taalpolitiek is dus niet iets nieuws. Ik vestig alleen de aandacht er op, dat in onzen tijd de behoefte bestaat aan ordening van de goede bedoelingen, dat het daarom zoo noodig is de uitingen van taalpolitieken aard in hun onderling verband te zien, en vooral te beseffen, dat tal van kwesties in een volkschen staat met bijzonderen nadruk naar voren gebracht worden.

Ik zal nu achtereenvolgens enkele van de belangrijkste onderwerpen, die onder het hoofd taalpolitiek gebracht moeten worden, bespreken. Daaruit kan beter dan uit algemeene beschouwingen duidelijk worden, wat ik bedoel.

SPELLING

Iedereen heeft in de laatste jaren over de spelling meegepraat. Niemand is tevreden met den toestand zooals die op het oogenblik is. De spellingchaos ondermijnt de algemeene taaltucht: onzekerheid in de spelling bergt het gevaar van een zekere onverschilligheid voor een goede taalverzorging in het algemeen in zich.

Meeningsverschillen over spelling zijn al heel oud. Onze taalgeschiedenis kent verschillende spellingoorlogen. De strijd voor spellingvereenvoudiging zooals die sinds 1893 in ons land woedt, kent tijden van groote heftigheid. Het merkwaardige van de tegenstelling de Vries en te Winkel en Vereenvoudigde spelling, is, dat deze door de S.D.A.P. in het strijdperk der politieke partijen is geplaatst. De Spelling de Vries en te Winkel werd voorgesteld als een standenspelling, welke het arme volkskind toch nooit zou kunnen beheerschen; de Kollewijnsche spelling was eenvoudiger en rekende dus met de mogelijkheid, dat ook arbeiders ontwikkeling begeerden. Aan de spellingkeuze kon men dus zien, wie voor en wie tegen den arbeider was.

Toen eenmaal zoo de practische spellingkwestie naar het politieke terrein was overgebracht, duurde het niet lang, of ook de theoretische uiteenzetting, het zoeken naar den geestelijken achtergrond van het verlangen naar spellingvernieuwing, kwam los, zelfs in boekwerken van niet geringen omvang. Ook de theologie kwam er natuurlijk aan te pas.

Vervolgens kwam als klap op den vuurpijl: min. Marchant! Door den tegenzin, dien zijn persoon wekte, was hij wel de minst gelukkige propagandist voor een nieuwe spelling. Bovendien beging hij de groote fout om tevreden te zijn met een spelling, die alleen bij het onderwijs zou worden ingevoerd en zelfs door de regeering, die deze spelling voorschreef, niet werd toegepast. Er ontstond rond dit spellingbesluit — de maatschappij moest immers mee beslissen! — een onverkwikkelijk twistgeschrijf. En aangezien het een besluit van min. Marchant was, die persoonlijk voor zijn spelling den boer opging, werd het toen pas goed een politieke rel.

Als ik echter in verband met spelling over taalpolitiek

spreek, bedoel ik allerminst het gesol met de spelling op het terrein der partijpolitiek. Wel zijn het de gevolgen van deze afglijding, die een goede oplossing van het vraagstuk weer moeilijker hebben gemaakt.

Goede taalpolitiek eischt het kweeken van het besef in een volk, dat het met zijn taal niet willekeurig en slordig om mag gaan. Het spellinggesol heeft deze overtuiging echter ondermijnd. Een eerste eisch uit een oogpunt van taalpolitiek is dan ook eenheid van spelling, en een onderwijs, dat deze spelling met zoo groot mogelijke nauwkeurigheid leert toepassen. Ook bij een volkomen verwerpelijke spelling is deze eisch tegenover het onderwijs noodzakelijk. Beter een spellingsysteem vol gebreken, maar goed toegepast, dan het beste stelsel, als er de hand niet aan wordt gehouden.

Toch is het een zaak van redelijkheid en uit een oogpunt van taalpolitiek niet onbelangrijk, dat men de spelling, voorzoover het wetenschappelijk inzicht dit toelaat, zoo eenvoudig en logisch mogelijk maakt. Wij hebben geen behoefte aan een geleerde spelling.

Het aannemen van een zoo eenvoudig mogelijk spellingstelsel is om tweeërlei reden van belang:

1°. voor het onderwijs op de lagere school. Wanneer van de zijde van het onderwijs meermalen is aangedrongen op spellingvereenvoudiging, dan was dit allerminst een zich willen onttrekken aan den arbeid, die aan spellingonderwijs verbonden is. Ieder, die het onderwijs van meer nabij kent, weet dat het dictee een voortreffelijk ordemiddel is, zoodat onderwijzers en leeraren, die zich in de klas niet goed wisten te handhaven, in hun wanhoop vluchtten in lange dictee's. Bovendien is er geen schriftelijk taalwerk te bedenken, dat zich gemakkelijker en sneller laat corrigeeren en zich zoo

automatisch laat becijferen als het dictee. Het verzet tegen een te ingewikkeld spellingsysteem kwam bij de meesten eerlijk voort uit de ergernis over verknoeiden tijd, die voor taalonderwijs (stellen en taalwaarneming) i.p.v. aan spellingonderwijs besteed had kunnen worden.

Iets daarvan kunt u zich voorstellen, als u aan de verschillende schriftsystemen denkt, en u even verdiept in de vraag wat het voor China zou beteekenen als het voor zijn ingewikkeld alphabet van duizenden teekens de Latijnsche letters kiezen zou. Het is een moeilijke sprong: een Chinees, die zijn taal in Latijnsche letters geschreven ziet, vindt dat ontwijding, maar voor het Chineesche volk zou het als middel van volksopvoeding zoo'n geweldige stap vooruit zijn, dat wij de gevolgen daarvan nauwelijks kunnen beseffen. In Turkije is iets dergelijks reeds gebeurd. Iets van dien aard zou het ook zijn, wanneer b.v. het Engelsche volk, dat een spelling schrijft, die voornamelijk nog op Middeleeuwsche taaltoestanden berust, er toe zou kunnen overgaan om een spelling in te voeren, die op den taaltoestand van het oogenblik gegrond zou zijn. Het zal wel nooit gebeuren, over zoo iets zou de gemiddelde Engelschman nooit heenkomen. Maar stel, dat het gebeurde, het zou voor het geheele taalonderwijs in Engeland een revolutie beteekenen.

In ons land is deze kwestie niet zoo belangrijk. Ons volk heeft in den loop der eeuwen herhaaldelijk zijn spelling gewijzigd, bovendien is er in ons klankstelsel niet zoo veel in dien tijd veranderd als in het Engelsch het geval is, zoodat bij ons de afstand tusschen taal en spelling niet zoo groot is als in Engeland, en in Frankrijk. Toch moeten wij de winst van een eenvoudig spellingsysteem en dus van een minder tijdroovend spellingonderwijs niet onderschatten.

2°. is een eenvoudige spelling van belang voor het aanleeren van onze taal door vreemden. Het is nog niet zoo lang geleden, dat mij de vraag voorgelegd werd, of de taalcursussen Nederlandsch voor Duitschers van de Ned.-Duitsche Kultuurgemeenschap in de oude of in de nieuwe spelling gegeven zouden worden. Ik heb geraden de oude spelling te kiezen, omdat in de bladen en de boeken, die de cursisten lezen willen, deze spelling wordt gebruikt. Wel kwam de gedachte bij mij op, hoeveel sneller de schriftelijke taalbeheersching bereikt zou kunnen worden, als ik een eenvoudiger spelling aan had kunnen raden.

Deze gedachten reiken wijder dan de taallessen voor de N.D.K., maar gelden de verbreiding van onze taal in het buitenland, uit een oogpunt van taalpolitiek dus een kwestie van de eerste orde. Alles wat gedaan kan worden om het leeren van onze taal te vergemakkelijken, is van het allergrootste belang. Dat gold in het verleden — en naar wij hopen in de toekomst opnieuw — onze taal in de koloniën in het bijzonder.

Omgekeerd — het feit, dat Zuid-Afrika de vereenvoudigde spelling als basis voor zijn schrijfwijze van het Afrikaamsch-Hollandsch koos, terwijl Nederland in meerderheid aan de Vries en te Winkel vasthield, maakte de band tusschen beide talen — en daarmee tusschen de zoo nauw verwante volken — losser.

Deze laatste constateering moge ons waarschuwen, wanneer wij hier eindelijk er toe zullen overgaan om de eenheid van spelling te herstellen, niet te vergeten om behoorlijk overleg te plegen met allen, die de Nederlandsche taal spreken: in Noord- en Zuid-Nederland, liefst ook in Zuid-Afrika en met hen, die de koloniale problemen kennen.

HET SPREKEN

Hoe belangrijk het ook geacht mag worden, dat er een eind komt aan het groot aantal spelfouten, dat ons niet alleen van onontwikkelden, maar ook in de brieven van geleerden, ambtenaars, kunstenaars en onderwijzers onder oogen komt, toch moeten deze spellingongerechtigheden van zeer gering belang geacht worden bij de mishandeling van de taal zelf, die al evenzeer als de spellingverwarring een ontstellend feit in onze Nederlandsche samenleving is.

Terloops mag ik er nog op wijzen, dat er verband bestaat tusschen de slordige spelgewoonten en een slordige taalbehandeling.

Hoewel ons land niet groot is, is er nog een vrij groot onderling verschil in de spreekgewoonten. Er is een groot aantal streektalen, welke de taal der sprekers die de algemeene omgangstaal willen spreken, kleuren, er is verschil tusschen plat en beschaafd, tusschen slordig en verzorgd spreken.

Geen wonder, dat de behoefte aan een duidelijke spreeknorm gevoeld wordt en dat wel te meer, naarmate een steeds grooter getal personen uit alle deelen van het land, en van allen rang en stand zich via den Omroep tot het gansche volk richten en dag aan dag het ontbreken van dien norm, of het niet gehoorzamen er aan kan worden opgemerkt.

Een *Commissie tot bevordering van Eenheid in de Uitspraak van het Nederlandsch* werd ingesteld en met voortvarendheid — zij het met een opvatting van haar taak, die nog al kritiek uitlokte — vatte de secretaresse van deze Commissie, Mej. Dr. L. Kaiser, het werk aan. De belangstelling van Mej. Kaiser ging voornamelijk uit naar de klinkers. Een Commissie uit

de Vereeniging van Leeraren in Levende Talen gaf haar aandacht aan het geheele spreken, maar achtte met het uitbrengen van een rapport haar taak tot een goed einde gebracht. In het tijdschrift *Levende Talen*, voornamelijk Jaargang 1937, werd over een spreeknorm rijkelijk gediskussieerd.

Een min of meer officieel vastgelegde spreeknorm — een standaard- Nederlandsch — bestaat dus niet of nog niet. Er is alleen een vaag besef voor wat als beschaafd Nederlandsch geldt. Voor ieder die luisteren wil, is het duidelijk, dat ook in het beschaafde spreken niet onbelangrijke persoonlijke en gewestelijke verschillen bestaan.

Spreekt de Hollander, Brabander of Zeeuw, die de -n achter de onbepaalde wijs van het werkwoord en in de meervoudsvormen niet laat hooren, meer of minder beschaafd dan de Groninger of Gelderschman, die de slot-n wel zegt?

Prof. Kloeke aarzelt tusschen *ankomme'* en *aankomen* en konstateert, dat in vroeger tijd in Holland uitdrukkelijk voor het eerste werd gekozen in beschaafden kring, hij zelf hoort in zijn omgeving beide en ook zelf gebruikt hij beide vormen, al merkt hij op, dat bij de jongeren een voorkeur voor *aan* en *komen* bestaat.

Beide voorbeelden (een algemeen en een bijzonder geval) vertoonen een duidelijk waarneembaar klankverschil tusschen een paar spreekgewoonten. Maar hoeveel variaties zijn niet mogelijk tusschen *gelooven* en *chelaufe*? Het is niet aan twijfel onderhevig, dat wij bij *chelaufe* aan een van de ergste staaltjes van plat-Hollandsch toe zijn. Maar staat de standaard-g aan het begin van een woord (afgezien van den invloed van mogelijke omringende klanken) vast en is onze standaard-o zonder neiging tot een tweeklank?

Ik zou zoo door kunnen gaan om U te overtuigen, dat het

niet zoo gemakkelijk is om vast te stellen, wat een beschaafde uitspraak is, wat de norm is voor beschaafd Nederlandsch. Hoe voor het samenstellen van een zestal grammofoonplaten in „Standaard-Nederlandsch" werd gedokterd, zie *Levende Talen* 1937.

Als wij dat inzien, komt ook de vraag op: is het zoo wenschelijk, dat er een volkomen eenheid in de uitspraak van onze taal tot stand wordt gebracht? Wie behoefte heeft aan een duidelijken taalnorm, moet ook de behoefte gevoelen, dat door allen aan dezen norm wordt voldaan, dat de grootst mogelijke eenheid in spreken wordt bereikt, dus dat het verschil tusschen beschaafd en plat wordt uitgewischt ... en de gewestelijke talen verdwijnen.

Het zal wel als geheel onmogelijk worden beschouwd en daarom bij niemand opkomen om daarbij ook nog te verlangen, dat het persoonlijke timbre, dat op erfelijke organische verschillen tusschen de menschen berust, mee wordt uitgewischt. Maar overigens zou men zich kunnen indenken, dat een zekere als volmaakt aangenomen beschaafde taal alle andere vormen van onze Nederlandsche spreekgewoonten zou verdringen. Wie bepleit in vollen ernst de wenschelijkheid, laat staan de mogelijkheid van deze toekomsttaal der beschaafden? Het is geen toppunt van beschaving, als U het zoover gebracht heeft, dat niemand meer aan u hooren kan, of U uit het noorden of uit het zuiden van het land komt. Ware kultuur stuurt niet aan op verloochening van de afkomst en het zou geen goede taalpolitiek zijn om een bepaalde schoolsche taal voor te schrijven als van edeler gehalte dan welk ander gesproken Nederlandsch ook.

Dit is nog geen pleidooi voor een krampachtige instandhouding of een kunstmatige bevordering der dialekten, al

erken ik in de dialekten een rijk volksbezit, waaruit de algemeene taal nog steeds wordt gebouwd. Maar zoomin als het mogelijk is bij voorschrift een dialekt te verbannen, zoo min heeft men het in zijn macht het in stand te houden.

Er is een voortdurende strijd tusschen de algemeene taal en de dialekten, of liever een voortdurende uitwisseling, een wederkeerig naderen, waarbij in toenemende mate de streektaal de verliezende partij en de algemeene taal de opdringende, de verdringende is. Het is duidelijk, dat in onzen tijd met zijn vele verschuivingen der bevolking door gedwongen of vrijwillige ontruiming der meest bedreigde en onrustige gebieden, de gelijkmaking der dialekten en de versterking van de positie der algemeene omgangstaal in versneld tempo plaats heeft. In Duitschland met zijn dooreenmenging van de mannen uit verschillende streken in de weermacht, wordt dit proces waarschijnlijk nog meer bespoedigd.

En al acht men het nog zoo zeer een verarming van de omgangstaal, wanneer deze niet meer gevoed wordt uit de streektalen, toch zal men bij vragen van taalpolitiek steeds meer zich bewust moeten zijn, dat het einde der dialekten nadert.

Maar er is niets zoo taai als een moedertaal. Ik ben meer dan 30 jaar uit mijn geboortestreek weg, ik heb er me op toegelegd — bij mijn onderwijsloopbaan was het dwingend noodzakelijk — om de algemeene taal zoo min mogelijk dialectisch gekleurd te spreken. Daarin ben ik nooit volkomen geslaagd. En opnieuw naar Zeeland overgeplant, zou ik in een ommezien Zeeuw met de Zeeuwen zijn en mijn Zeeuwsch spreken ongeveer als toen ik kind in Zeeland was. Zooveel sterker is de moedertaal dan alles wat aangeleerd is. Dialekteilanden in de groote zee van het „algemeen beschaafd"

zullen zich dan ook waarschijnlijk nog eeuwen handhaven, al kan niemand zeggen, hoe sterk in den komenden tijd de krachten van school, omroep, klankfilm en bevolkingsmenging werken zullen.

Toch wint de algemeene taal langzaam maar zeker en het is goed, dat ieder deze verkeerstaal beheerscht, ook al behoeft dat niet met verloochening van zijn afkomst te geschieden. En het is noodig, dat deze taal, die omgangstaal, kanseltaal, taal van de pleitzaal, taal van den redenaar is, de taal waarin wij ons wenden tot ons geheele volk, zoo goed mogelijk op zijn doel gericht is. In dat doel ligt een eenheidsstreven opgesloten en wij moeten er voor zorgen, dat niet uit particularistische overwegingen het zoeken naar een spreeknorm voor de algemeene taal als onbelangrijk of onjuist op zij wordt geschoven.

Ik heb alleen de spanning, die er tusschen algemeene taal en streektaal bestaat, als iets gezonds en natuurlijks willen kenschetsen.

Het streven naar grooter eenheid in het spreken zal dus voortgaan en moet ook bevorderd worden. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk, dat een nauwlettender acht geven op het beschaafd taalgebruik, het opzettelijk vergrooten dus van den afstand tusschen de algemeene omgangstaal en de dialekten, de instandhouding van de streektalen weer bevordert, daar juist de vele overgangsvormen tusschen dialekt en verkeerstaal de vervloeiing der dialekten veroorzaakte.

Wat het eerst noodzakelijk is? Strijd tegen de onverschilligheid betreffende deze zaken, die zich o.a. uit in een algemeen zeer onverzorgd spreken.

Het wegvallen van de dialekten vestigt in sterke mate onze aandacht er op, hoezeer de taalpolitiek een belangrijke taak

heeft in de zorg voor een beschaafde omgangstaal. In een streek waar het dialekt verdwijnt, is de kans groot dat in de plaats van de streektaal een platte vorm van de omgangstaal ontstaat. Dat is bijv. gebeurd in de steden, waar de vervloeiing der dialekten het eerst en het sterkst heeft plaats gehad.

Ieder is het er over eens, dat een streektaal verre te verkiezen is boven de platte stadstaal. Daarom is het van het hoogste belang, dat in de school, voor den Omroep, in de bioscoop en overal waar taalmenging, dialektverdrijving plaats heeft, een taal gesproken wordt, die het dichtst een standaard-Nederlandsch benadert.

Prof. de Vries heeft in 1938 in de N. Rott. Courant het geneesmiddel gezocht bij het onderwijs. Zoolang echter de onderwijzer, leeraar en professor zelf hun spreken niet beter verzorgen dan op het oogenblik de praktijk is, is er weinig algemeene verbetering te verwachten.

Volgens de algemeene opvatting is stelselmatig spraakonderwijs alleen bestemd voor spraakgebrekkigen. Het is echter noodzakelijk, dat bij de opleiding van den onderwijzer en leeraar aan de techniek van het spreken en aan een kritische bestudeering van wat onder beschaafd spreken verstaan moet worden de noodige aandacht wordt gegeven.

Een enkele maal merkt men belangstelling voor het spraakonderwijs bij hen, die weten, dat zij veel in het openbaar zullen moeten spreken: predikanten en advocaten. Dat zijn dan nog voornamelijk zij, die uit ondervinding weten, dat lang spreken hen vermoeit en die — meestal terecht — dit toeschrijven aan verkeerde spreekgewoonten.

De redenaars op den kansel, in de pleitzaal, in de bijeenkomsten van politieke en kultureele voorlichting, de spelers in den schouwburg zijn met de opvoeders degenen die den

grootsten invloed hebben op de algemeene spreekgewoonten. Daar hebben zich in de laatste tientallen jaren de radiosprekers (en de spelers in de klankfilm) bijgevoegd. De tooneelspeler en de officieele radiospreker hebben meer dan wie ook aandacht geschonken aan de techniek van hun spreken, al is het resultaat hiervan nog niet altijd verheugend te noemen.

De oorzaak van de geringe belangstelling voor het spraakonderwijs, en van het uitblijven van goede resultaten, is voor een deel te zoeken in dit onderwijs zelf. Misschien wel in de eerste plaats, omdat de belangrijkste practische toepassing van het spraakonderwijs tot nu toe medisch van aard is: hulp aan spraakgebrekkigen (onderwijs aan achterlijke kinderen, doofstommen, stotteraars, enz.). Dit dwingt den leeraar sterk zijn aandacht te geven aan het analytische deel van zijn taak: hoe leer ik iemand een goede k, een goede r, een zuivere a? Het „totale" spreken, het treffen van den juisten, beschaafden toon, raakt daarbij op den achtergornd. Daar komt nog bij, dat vele spraakleeraren slechte taalkundigen zijn, letterknechten worden, menschen, die te weinig beseffen, dat een klank, een woord niet op zichzelf bestaat, maar door de omgeving wordt beïnvloed, en die daarom tegen alle taalpraktijk in vasthouden aan de ééne zuivere uitspraak der klanken. Geen wonder, dat spraaklesnederlandsch vaak onnatuurlijk klinkt. Juist wat in een goeden beschaafden omgangstoon treft: de gevoeligheid voor elk onderscheid wordt door het schoolsche karakter van veler spraakonderwijs vernietigd, in alle geval niet aangekweekt.

Een leerzaam voorbeeld van het gevaar, dat de taal van de zijde der kleine taaldespoten bedreigt, is een gedachtewisseling in *Die Bühne*. In het nummer van 12 Maart 1943

staat een artikel van de hand van Spielleiter Franz Zellhausen over den klemtoon. Hij merkt op, dat door valsche modezucht en door gewestelijken invloed de Bühnensprache niet vrij is van vele fouten tegen het recht gebruik van den klemtoon. Daarop volgen dan een rij voorschriften, geheel op de logika berustend: dus alle woorden die een tegenstelling uitdrukken, hebben den nadruk op het ontkennende *un*-; evenzoo valt de klemtoon op het voorvoegsel *aus*-. Zoo is tats*äch*lich verkeerd, want men zegt toch ook niet Tat*sache*. Het moet *ab*sichtlich, want het zou komisch zijn, als men Ab*sicht* ging zeggen, enz. Dr Woldemar Becker-Glauch komt 20 Mei daar tegenop en protesteert tegen het geweld dat aan de taal bedreven wordt, wanneer de uitspraak der woorden niet op een gevoelige taalwaarneming, maar op schoolmeesterachtige voorschriften berust. De schrijfster geeft voorbeelden, dat soms de eene, soms de andere klemtoon noodzakelijk is, en steunt haar bewijsvoering door verzen der Duitsche klassieken, daarmee tegelijk aantoonend, dat niet een modegril der laatste jaren de oorzaak der door Spielleiter Franz Zellhausen opgemerkte inconsequentie in het gebruik van den klemtoon kan zijn. Wel geeft ze toe, dat gewestelijke en persoonlijke eigenschappen grooten invloed hebben én op de taal der schrijvers én op de wijze van spreken der spelers. En door het noemen van enkele namen van eenige groote spelers van dezen tijd, die geen van allen hun afkomst kunnen verbergen, aangezien hun spraak hen verraadt, acht zij zich gerechtigd tot deze belangrijke stelling: „*Wer das Abece der Bühnensprache beherrscht, darf es sich leisten, auf ihr seine eigene sprachliche Handschrift aufzubauen. Wo diese verschludert, hat der Lehrer einzugreifen, aber er hüte sich, von seinen Schülern lebenslänglich die tote Schönschrift zu verlangen.*"

Ondertusschen is het nog lang zoo ver niet, dat onze spelers en sprekers het abc van het technisch spreken verstaan; ook is het nog lang niet zoo ver, dat het gemiddelde is vastgesteld waarbinnen de uitspraak schommelen mag om nog voor beschaafd te kunnen doorgaan.

Dat het niet aangaat het bij deze constateeringen te laten, moge U duidelijk zijn. Twee dingen zijn dus noodig: een algemeener en beter spraakonderwijs (in de eerste plaats voor beroepsspelers en -sprekers en voor onderwijzers en leeraren) en het langs wetenschappelijken weg tot helderheid brengen van alle vragen, die zich bij het vaststellen van een norm voor beschaafd spreken voordoen.

Van grooter beteekenis dan de techniek van het spreken is de welsprekendheid zelf. Enkelen bezitten deze als een natuurlijke gave. Misschien kan in geen tijd beter dan de onze beseft worden hoe groot de macht der welsprekendheid is, terwijl het voldoende is om aan de groote redenaars der Oudheid, aan de verbreiding van het Christendom, aan den tijd der Reformatie, aan de Fransche Revolutie te herinneren om te beseffen, hoe groot de macht van het gesproken woord steeds geweest is.

In Duitschland heeft men het belang van goed spreken zoo groot geacht, dat het zelfs zijn plaats binnen het universitair onderwijs gevonden heeft. Voorzoover mij bekend ondervinden hier alleen de predikanten bij hun opleiding (van de zijde der kerkelijke hoogleeraren) eenigen steun voor de ontwikkeling van de in de toekomst van hen verwachte sprekersgaven. Een enkele hoogleeraar biedt wel eens gelegenheid aan zijn discipelen (toekomstige leeraren of advocaten) zich in het spreken in het openbaar te oefenen, en de studenten

oefenen zich in hun disputen, maar van systematisch onderricht is toch alleen bij de theologische studenten sprake.

Een sprekersopleiding van bescheiden gehalte is ook door de N.S.B. ter hand genomen.

Overigens bestaan er slechts partikuliere cursussen, die hoofdzakelijk schriftelijk (!) gegeven worden. Volgens advertenties en prospectussen beloven deze den cursisten voor weinige guldens, dat zij in volle vrijmoedigheid over elk onderwerp in een voortreffelijken vorm zullen leeren spreken. Meestal geeft de cursus bovendien nog een portie levenswijsheid met het doel de gansche levenshouding van den cursist in een ommezien te veranderen. Wanneer de cursist alle wenken goed ter harte neemt, dan heeft hij het nauwelijks nog noodig zoo goed te leeren spreken, want dan bezit hij reeds de eigenschappen om een leidende plaats in te nemen op elk gebied, dat hij zich maar tot het terrein van zijn werkzaamheden wil uitkiezen.

Neen, een werkelijke rhetorenschool is onbekend in Nederland. Het juiste begrip voor welsprekendheid ontbreekt dan ook; een goede maatstaf is niet aanwezig. Begrip van het juiste gebaar, de goede klanksterkte, maar vooral voor een goeden stijl is bij velen zoek. Wie in behoorlijk tempo en met wat pathos spreken kan, geldt al spoedig voor een goed spreker.

Op de programma's van verschillende onderwijsinrichtingen staan oefeningen in het spreken voorgeschreven. Er wordt op sommige scholen ook wel wat aan gedaan. Ik heb zelf op school met jongens en meisjes het voorbereid en onvoorbereid spreken wel beoefend en ken collega's, die hetzelfde deden. Maar geen van allen kende een andere methode dan het bieden van gelegenheid tot spreken met kritiek achteraf

door de klas en een samenvattend oordeel van den leeraar. Wat algemeene opmerkingen en een opwekkende toespraak „om toch maar niet verlegen te wezen" moesten dan het gebrek aan waarachtig onderricht vervangen. Ik wil niet zeggen, dat het volkomen onvruchtbaar was. Maar toch, onderwijs, dat den leerling ineens voor alle moeilijkheden tegelijk plaatst, is nog maar in het beginstadium van zijn overdenken der methodiek.

Er moest toch ergens in ons land een instituut zijn, waarvan een behoorlijke leiding uitging bij de bestudeering van het vraagstuk, hoe de welsprekendheid onderwezen moet worden, waar cursussen die werkelijk hulp bieden, erkenning, indien noodig steun, konden ontvangen, en vanwaar kon worden opgetreden tegen kwakzalvers op dit gebied.

HET SCHRIJVEN

Met de schriftelijke uitdrukking der gedachten is het niet veel beter gesteld dan met het spreken. Ik weet het, wij hebben een literatuur, wij hebben enkele goede journalisten, eenige goedschrijvende geleerden en ook enkele schrijvers, die de wetenschap op niet onverdienstelijke wijze populariseeren.

Maar toch — onze kranten, onze tijdschriften, onze leerboeken zijn voor een niet onbelangrijk gedeelte slecht geschreven. Zelfs leveren tal van romans, wanneer op het kantoor van den uitgever de ergste ontsporingen reeds weggewerkt zijn, de bewijzen, dat er schrijvers zijn, die het ambacht niet verstaan.

Het ergste is, dat de massa van ons volk zich niet in staat voelt een behoorlijke brief te schrijven, dat bijna ieder die de

school verlaat, het gevoel heeft, dat hem daar weinig geleerd is, dat hem dienstig kan zijn voor het behoorlijk opstellen van een brief, laat staan van een opstel of een grooteren arbeid. Ik zeg dat niet om een blaam op het onderwijzend personeel te leggen, de oorzaken liggen elders. Ik weet, dat er vele onderwijzers en leeraren waren, die deden wat ze konden en die toch zeer ontevreden waren over wat ze deden.

Het stelonderwijs is de zwakke plek van het geheele taalonderwijs. Het is het belangrijkste, maar het moeilijkste onderdeel. Het merkwaardige is, dat hierover buiten den kring van het onderwijs maar weinig stemmen klinken. Wat is er niet geschreven over het feit, dat in eindexamenopstellen grove spelfouten voorkwamen; reeds in de rapporten der examencommissies der 19e eeuw, toen er nog geen spelchaos bestond, klinken deze klachten, wie klaagt er echter over, dat het gros onzer medici, ingenieurs, juristen, geleerden uit welke takken van wetenschap ook, ook onder de professoren onzer universiteiten, slecht Nederlandsch schrijven, dat zeer velen niets in het licht geven, dat niet eerst door een beteren penvoerder grondig is gereinigd? En degenen, die door een gebrek aan zelfkennis deze correctie versmaden, schrijven dan ook vaak een taaltje, dat den lachlust opwekt en niet zelden het goed verstaan van hun meening zwaar bemoeilijkt.

Over de ambtelijke taal verscheen in de Schouw-reeks een werkje, dat de dwaasheden der ambtelijke taal aan de bespotting overgeeft, de oorzaak van deze opspoort en met vermakelijke voorbeelden uit deze wonderlijke quasi-deftige taal het volmaakt ontbreken van een behoorlijke taalkultuur in de ambtenaarstaal aantoont. Ook wijst het den weg ter verbetering.

Het stellen wordt op de scholen in hoofdzaak op tweeërlei wijze geoefend.

De eerste heeft ten doel den woordenschat uit te breiden: de leerlingen moeten passende bijvoeglijke naamwoorden invullen bij zelfstandige, of zelfstandige bij bijvoeglijke woorden, ze moeten cursief gedrukte woorden vervangen door synoniemen of hun tegengestelde, ze krijgen zinnetjes voor zich waarin „moeilijke woorden" voorkomen: verouderde woorden, beeldspraak, leenwoorden, en deze moeten dan in de les worden verklaard. Dit soort werk is eigenlijk een stelselmatige oefening in de clichee-uitdrukking of in het ongewone. Voorzoover dit onderwijs in *woorden* den stijl beïnvloedt, kweekt het onnatuur, valsche rhetoriek, gewichtigdoenerij.

De andere wijze is het geven van gelegenheid tot schrijven: verhaaltjes navertellen, platen beschrijven, opstellen maken over een door den leeraar gegeven onderwerp of een onderwerp naar vrije keuze. Over het algemeen heeft de leerling hierbij weinig leiding. Hij moet nu maar eens laten zien wat hij kan. Het onderwijs zit dan in de gelegenheid tot oefenen zelf en in de nabespreking. De meeste opstelletjes uit deze schoolpraktijk zijn vrij armoedig. Een kind of jongmensch beschikt over het algemeen over te weinig kennis en ervaring, heeft daarom weinig te vertellen. Het aantal onderwerpen, waarover hij met belangstelling en kennis van zaken schrijven kan, is spoedig uitgeput. En toch is de aanwezigheid van kennis van en belangstelling voor het onderwerp waarover men schrijft, een eerste voorwaarde voor een bevredigend opstel. Ook blijkt uit deze opstellen hoe armoedig het taalfonds der jeugdige schrijvers is. De verwachting die men in onderwijskringen voor de stijlvorming koesterde van het onbevangen, niet door clichees verknoeide schrijven, is al

even weinig in vervulling gegaan als de hoop op een rijk versierde taal, die de bewonderaars der invuloefeningen — het geslacht der 19e eeuw — vervulde.

Om het opstelschrijven te doen slagen is een overvloed van oefening noodig. De leerlingen moeten om hun pen los te maken veel schrijven. Maar er moet dan ook nog een grondige nabespreking zijn, waaruit de leerling leert — behalve het verbeteren en in de toekomst voorkomen van zijn spel- en grove stelfouten — hoe hij zijn stof had kunnen verdeelen, hoe hij zijn zinnen steviger, zijn woordgebruik levendiger had kunnen maken. Dit eischt echter van den onderwijzer zooveel arbeid en zooveel liefde tot het vak, zooveel artistiek en pedagogisch vermogen, dat de school altijd maar zeer gedeeltelijk zal kunnen geven wat dit soort stelonderwijs vruchtdragend zou kunnen maken.

Naast deze twee hierbeschreven methoden bestaan er nog eenige andere pogingen om hetzelfde doel te bereiken: het maken van opstellen volgens een min of meer uitvoerig opgesteld schema, oefeningen in het zelf ontwerpen van schema's, kortom een volledige leergang in het systematisch bouwen van een opstel. Wat echter in dit genre aan de leerlingen voorgezet is, is te fnuikend voor de liefde tot het werk, en geeft zoo weinig geestelijke bewegingsvrijheid, dat deze pogingen tot verbetering van het stijlonderwijs weinig instemming hebben gevonden.

De jongste en beste werken op dit gebied geven een kombinatie van de verschillende methoden, vermeerderd met enkele vernieuwingen. Zoo blijft bestaan het bestudeeren van synoniemen en tegenstellingen als noodig voor de uitbreiding van den woordenschat, maar de wijze waarop deze woorden worden voorgelegd, is zoo, dat niet de indruk

wordt gewekt, dat onze taal het sierlijkst wordt geschreven bij het gebruik van vaste woordcombinaties. Verder wordt door het stellen van vragen, die naar het wezen van den goeden vorm tasten, de taal van goedgekozen proza en poezie bestudeerd. Ook wordt door vergelijking van minder goed en beter geslaagde opstellen de blik op de eigen mogelijkheden verhelderd. Er wordt veel meer zorg besteed om de juiste onderwerpen te vinden, die voor elken leeftijd de beste zijn om als oefenstof voor het stellen te dienen. Maar het stelonderwijs zal moeilijk blijven, ondanks methodische verbeteringen. Het eischt van de lesgevers veel liefde, veel arbeid, veel bekwaamheid.

Voor één ding in het bijzonder moet men bij het stelonderwijs waken. Het doel is nooit kunstenaars te kweeken. Steloefeningen in de school zijn oefeningen in het ordenen der gedachten en een helder zuiver taalgebruik. Om schoonheidsgevoel aan te kweeken zal men moeten aanvangen met het vermijden van alle opgeschroefdheid en het leggen van den nadruk op eenvoud.

Sinds kort is er voor het onderwijs in de moedertaal meer tijd beschikbaar. Wanneer bij de opleiding van onderwijzers en leeraren belangstelling voor dit allerbelangrijkste werk wordt gewekt, indien zij zelf bij hun studie er achter komen, hoe men zich een goeden stijl verwerft, dan mag men hopen, dat de uitbreiding van het aantal taaluren ook het tot stand komen van een betere taalpraktijk bevorderen zal.

De liefde van een volk voor zijn taal staat niet los van den graad van ernst waarmee die taal in het dagelijksch gebruik wordt verzorgd, en helderheid van taal is een deugd, die niet alleen en niet in de eerste plaats op aesthetische gronden gewaardeerd moet worden. Daarom moet het stelonderwijs

op de lagere school in het bijzonder ook op de praktijk van alle dag ingesteld zijn. Waarom zullen wij onze kinderen dwingen in een opstel over de vier jaargetijden gevoelens te huichelen, die ze niet bezitten of waarvan zij zich nog niet bewust zijn, op een oogenblik dat ze nog te onhandig zijn om een eenvoudige gelukwensch, een excuus, een afspraak, een korte mededeeling, een eenvoudige beschrijving op schrift te zetten. Het is niet meer noodig, dat onze kinderen les krijgen in de groote verscheidenheid in de titulatuur, waarop een ouder geslacht prat ging, maar toch zal men in de brief ook moeten kunnen toonen over eenige omgangsmanieren te beschikken. Het is er mee als met de taal van den ambtenaar, die, zooals de heer Lans betoogt, in niet geringe mate de houding van het volk tegenover den staat beïnvloedt. Zoo is het ook in de kleine particuliere correspondentie. Er zijn maar weinigen, die het beseffen, dat een enkel onhandig briefje soms over het heele verdere leven beslist.

TAALZUIVERHEID

Een goede taalpolitiek vraagt ook middelen ter bestrijding van een te groote mate van beïnvloeding der taal door vreemde talen. Misschien hebben zelfs velen bij het vernemen van het woord taalpolitiek in de eerste plaats aan het streven naar taalzuiverheid gedacht. Natuurlijk is dit ook wel belangrijk, maar het is toch slechts een klein onderdeel, een bepaalde zijde, van den strijd tegen de onverschilligheid en traagheid, tegen het gebrek aan belangstelling voor wat ieder volksgenoot wel zeer bijzonder aan het hart moest gaan: het behouden en bouwen van de taal.

Evenals men een imperium niet behoudt, wanneer men verzuimt de maatregelen te nemen, die voor een goede beveiliging noodig zijn, evenzeer gaat een taal teloor, als men verzuimt maatregelen te nemen tegen vreemde doordringing.

Belangrijker dan het bezit van barrièresteden is echter een krachtig volk, belangrijker dan taalzuiveringsbedrijvigheid is een gezond taalinzicht en een groote ijver om eigen bewondering en liefde voor de taal op anderen over te dragen. Waar deze ontbreken, kunnen geen commissies en geschriften van puristen helpen; dan verliest in de botsing met andere volken de taal onherroepelijk terrein en verbastert.

Purist in den strengen zin van ijveraar tegen alle vreemde woorden kan geen verstandig mensch zijn. Evenmin als een volk zijn grenzen kan sluiten voor de goederen van de rest van de wereld zonder zichzelf te kort te doen, evenmin kan een volk zonder schade zich zoo afzonderen, dat het leeft zonder vreemden omgang, zonder buitenlandsche lectuur, zonder wetenschappelijk verkeer. Het zal dus met de producten uit andere landen ook de namen binnen brengen en bij het overnemen van uitvindingen en wetenschappelijke theorieën ook de vaktermen. Van volken met wie het in nauwere samenwerking leeft, van volken voor welke het liefde en bewondering koestert, zal het ook buiten de sfeer van het technische en zakelijke invloed ondergaan.

Toch zal er altijd strijd gevoerd moeten worden tegen de gemakkelijkheid, waarmee vele menschen eigen bezit prijs geven voor het vreemde. Er is een karakterloosheid, die zich niet schaamt voor het schrijven van een mengtaal, waarin zoowel vreemde als eigen taal beleedigd wordt.

Wij kennen uit de geschiedenis onzer taal tijden, waarin het karakter van onze taal bedreigd werd en gezonde reacties,

die daarop gevolgd zijn. Ook kennen wij den strijd in Zuid-Nederland tegen het Fransch, waartegen het verweer sinds de herleving van Vlaamsche kunst en wetenschap groeit; wij kennen den strijd in Zuid-Afrika tegen het Engelsch, die gelukkig ook steeds meer in Nederlandsch-Afrikaanschen zin in de 20ste eeuw werd (en wordt?) beslist.

Door het dagelijksch contact van vele duizenden Nederlanders en Duitschers beleven wij in onze dagen een invloed van het Duitsch op het spreken en schrijven van vele Nederlanders, die in zijn ergsten vorm voert tot wat men tegenwoordig wel koeterduitsch noemt.

Het geval ligt bij de beïnvloeding door het Duitsch iets anders dan bij Fransche of Engelsche beïnvloeding.

Hoogduitsch en Nederduitsch; Nederduitsch en Nederlandsch staan in den tijd en in de ruimte, in klank en in vorm zoo dicht bijeen, dat het vaak zeer moeilijk te bepalen is, of van beïnvloeding of van gezamenlijk erfgoed sprake is. En ook, als er zeker van overneming gesproken mag worden, dan is het nog vaak zoo, dat zonder overneming hetzelfde woord in de andere taal ook had kunnen ontstaan: b.v. *bijval, vrijzinnig*. Tegen een dergelijke ontleening kan wel niemand bezwaar hebben; deze gebeurt trouwens als regel zonder dat ze wordt opgemerkt.

Daarnaast bestaat dan het duidelijk herkenbare vreemde woord: überhaupt, Umlaut, Aufklärung, waarvan er slechts een betrekkelijk klein getal in onze taal wordt gebruikt.

Zeer groot is het getal ontleeningen in vertaalden vorm. In de eerste plaats treffen wij hierbij aan de woorden, die, hoewel een letterlijke vertaling, toch als een Nederlandsch woord zijn te beschouwen. Wanneer Sprachwissenschaft bij ons vertaald wordt als taalwetenschap, kan niemand daar

eenig bezwaar tegen maken: de woorden taal en wetenschap waren beide in onze taal reeds aanwezig en zij zijn tot één woord bijeengevoegd volgens de wijze, waarop wij in het Nederlandsch samengestelde woorden vormen; ook tegen de beteekenis der samenstellende deelen is bij de samenvoeging niet gezondigd.

Daarnaast staan dan de ontleeningen in vertaling, waarbij van schending der eigen taalwetten sprake is. Nu kan men twisten over de vraag, of het voor onze taal niet dienstig zou zijn het feit te erkennen, dat er van sommige woordmodellen reeds zulk een groot getal in onze taal aanwezig is, dat het nauwelijks meer mogelijk is verdere uitbreiding van dit getal met een beroep op het karakter van onze taal tegen te houden. Wanneer de uitgangen *-eeren, es, ier,* enz. via Fransche ontleeningen in onze taal gekomen zijn (*marcheeren, prinses, palfrenier*) en zich daarna hebben uitgebreid over Nederlandsche woorden (*kleineeren, zondares, tuinier*) zijn wij gewend te konstateeren, dat dit achtervoegsel blijkbaar voor onze taal productief geworden is. Wanneer nu woorden als nieuwbouw blijkens oude voorbeelden: *grootvader, hoogvlakte* (uit het Fransch en uit het Duitsch) reeds lang hun plaats in onze taal hebben gevonden, geeft dat ons geen aanleiding om te overwegen of bepaalde woordformaties, die in het Nederlandsch officieel ontoelaatbaar worden geacht, wat minder afwijzend te beschouwen? Heeft ook het Duitsch geen taalmogelijkheden weten te scheppen, die wij noode missen, schieten wij niet in soepelheid te kort, zouden wij niet tot overeenkomstige uitbreiding bij de woordvorming overgaan?

Wij moeten goed begrijpen: de bedoeling is niet om sanctie te verleenen aan al het wonderlijke Nederlandsch, dat door onkunde, onvermogen en gemakzucht onze dagbladen, tijd-

schriften en vertaalde werken ontsiert. Over dit taaltje van *zekerheidsspelden, spitsenpapier, veebestand, zelfliefde,* enz. heb ik het niet. Trouwens, over zulke woorden hoeven wij ons niet dadelijk ongerust te maken. Ik geef toe, dat het er erg uitziet, maar de meeste van zulke germanismen zijn eendagsvliegen; de meeste zijn de fout, de verkeerde vertalingen van één mensch. Het gevaar zit meer in het groot getal der taalverknoeiers, die, al komen zij elken dag slechts met partikulieren onzin, toch de algemeene taaltucht ondermijnen, het gevoel geven, dat woordkeurigheid onbelangrijk is, dat men met een tusschentaaltje — d.w.z. in het geheel geen taal — zich goed redden kan. Het gaat bij hun bestrijding niet zoozeer om de jacht op elk misbaksel afzonderlijk, maar om het wekken van minachtig en spot wegens hun gebrek aan eerbied en liefde voor het schoonste bezit van een volk.

Maar de belangrijke vraag, die hierboven aan de orde gesteld is, zou men als volgt kunnen formuleeren: is het juist zoo te keer te gaan gelijk sommigen doen, tegen — ongetwijfeld naar Duitsch model gevormde — woorden als hoogspanning, overname, bijlage, inboeten, enz.?

Het is niet zoo gemakkelijk in dit geval voorschriften te geven voor een juiste taalpolitiek. Afgezien van het feit, dat wegdringen van woorden van dit type een vrij onmogelijke opgave zijn zou, ben ik geneigd een ruim standpunt als het wijste te beschouwen. Ik meen, dat dit onze taal een grootere soepelheid en uitdrukkingsmogelijkheid kan geven zonder haar aan karakter te doen verliezen. Het is een gelukkig feit, dat zulke taalfeiten niet op kommando of toelating gebeuren, en daarom zulk een proces nooit plotseling en in massa geschiedt, maar geleidelijk en naar de behoeften. De vragen waarom het in de taalpolitiek gaat, zijn dan ook slechts

vragen naar de mogelijkheid om zulk een proces te vertragen en te beperken of te bespoedigen en uit te breiden. Hoe lang zullen wij bepaalde afwijkingen van het tot nu toe geldende gebruik ontoelaatbaar of aannemelijk achten?

Op welke wijze werkt een goede taalpolitiek op het terrein der taalzuivering? Hoe bereikt men het taalgeweten van een volk? Het is niet voldoende, gelijk enkele brave taalzuiveraars wel gemeend hebben, de menschen een vreemde-woordentolk in de hand te stoppen en dan vast te stellen, dat het verder hun eigen schuld is, als zij het vreemde nu nog boven het eigene de voorkeur geven. Deze taalzuiveraars gaan uit van de verkeerde veronderstelling, dat de gebruikers van vreemde woorden deze kiezen nadat zij naar een Hollandsch woord gezocht hebben, maar dit niet hebben kunnen vinden. De woordentolk helpt deze stakkers dan terecht. Ook is de fout van dergelijke boekjes, dat ze de vervanging van een vreemd woord door een Nederlandsch veel te simpel zien. Wie café door koffiehuis en hotel door herberg vervangt, begrijpt van het gansche vraagstuk niets. Bovendien hetzelfde woord, zal in tien verschillende zinnen misschien tien keer door een ander woord vertaald moeten worden; in zulke vervangingen kan een woordenboek alleen maar verwarring stichten. Een vreemde-woordentolk heeft alleen maar nut voor den lezer, die een vreemd woord tegenkomt, waarvan hij de beteekenis niet kent.

Hoe dan wel? Gelijk ik al eerder opmerkte, gaat het bij een goede taalpolitiek om het wekken van een houding van liefde tot de taal bij het gansche volk. Daartoe is ten eerste noodig een zoo groot mogelijk aantal personen, die het de moeite waard vinden keurig te zijn op hun taal, dus het kweeken van goede sprekers en schrijvers, gelijk ik in de beide

hoofdstukjes over spreken en schrijven bepleitte. Ten tweede hekeling van de misbruikers onzer taal en van de karaktergebreken, die er de oorzaak van zijn. Het getal taalhoekjes in de dag- en weekbladen neemt toe, vakgeleerden en belangstellende leeken vertellen over onze taal, of vallen het wangebruik aan. In de rubriek De Taalhark in Volk en Vaderland die ik samen met Dr. Diephuis verzorg, treft U herhaaldelijk een beroep aan op de lezers om materiaal te verschaffen; daaruit is een vrij levendige gedachtenwisseling ontstaan. Wij roepen die lezers niet tot activiteit op, omdat wij bang zijn niet genoeg stof te kunnen vinden om de rubriek te vullen, al is een overvloed van materiaal natuurlijk wel prettig, maar ieder die er toe overgaat mee op zoek te gaan naar zonden tegen de taal, let waarschijnlijk ook beter op de taal die hij zelf gebruikt. Want dit is toch het eenige doel van al die taalhoekjes der bladen, dus ook van het onze, om steeds meer menschen te leeren liefdevol met hun taal om te gaan, te vechten tegen aanstellerij en slordigheid.

Belangrijk was in deze algemeene volksopvoeding het werk van den Omroep met de Taalclub met zijn 4000 correspondeerende leden en niet te vergeten het genootschap Onze Taal, dat een eigen orgaan heeft, waarin de belangstellenden in taalkwesties hun vragen zien opgenomen en deskundig beantwoord.

Behalve deze volksopvoeding is er nog een ander belangrijk werk, dat zijn rustigen voortgang heeft: het werk der Centrale Taalcommissie voor de Techniek. Ieder, die op wetenschappelijk of technisch gebied gearbeid heeft, weet, dat zijn vakterminologie een mengelmoes is van Grieksch-Latijnsche, Fransche, Duitsche en Engelsche en eigen termen. Het is begrijpelijk, dat de behoefte ontstaat, vooral voor de jongere

wetenschappen of de jongste aanwinsten van een oude wetenschap om tot een eigen terminologie te komen. De voorstellen voor de Luchtvaartterminologie zijn reeds verschenen en mogen als voortreffelijk geroemd worden. Wij moeten het dan ook zeer toejuichen, dat op aanstichting van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming de Centrale Taalcommissie voor de Techniek is ingesteld, die voor alle technische wetenschappen een goede terminologie wil voorstellen. Deze voorstellen zijn niet van volbloedpuristen, maar van menschen met een gezond practisch verstand, met liefde voor de wetenschappen, die zij in de commissie te hunner bewerking gekregen hebben, zeer deskundig op hun gebied, maar ook bezield met liefde voor hun taal en met begrip voor de waarde van een goede geordende vakterminologie.

Het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten heeft dat initiatief gevolgd door een Commissie voor de Voorlichtingstechniek in te stellen, welke termen, die bij den omroep de filmtechniek en het perswezen in gebruik zijn, zal bestuderen. De afdeeling die de Omroeptermen behandelt, is reeds met groote voortvarendheid begonnen.

Er is één terrein, waar krom Nederlandsch het meeste dreigt, dat is het gebied der vertalingen. Het is te begrijpen, dat in ons land veel vertalingen het licht zien; dat is ook toe te juichen. De meerderheid van het volk kan niet of slechts gebrekkig boeken in een vreemde taal lezen. Wil deze toch iets van de wereld om zich heen leeren begrijpen, dan dient ze wel door middel van vertalingen de andere volken te ontmoeten.

Maar hoe wordt over het algemeen een vertaling gemaakt? De uitgever, die er toch eigenlijk het meest belang bij heeft,

dat de door hem uitgegeven vertalingen goed zijn, bedreigt de kwaliteit van het werk, dat hij het publiek aanbieden wil, zelf vaak het meest: hij betaalt voor vertaalwerk veel te slecht en eischt een te snelle aflevering van den arbeid. De slechte betaling dwingt trouwens den broodvertaler wel tot snel werken. Een betaling van 50, 60, 75 gulden voor de vertaling van een completen roman was voor den oorlog een veel voorkomend honorarium. Uitgevers, die eenige honderden guldens betaalden, vonden zich dan ook tegenover hun vertalers al zeer mild. Er zijn vertalers, die jaar in, jaar uit trouw elk jaar een rij vertalingen voor hun vasten werkgever, den uitgever, afleverden, en die hun heele leven lang nooit anders dan in de diepste armoede leven konden: menschen van belezenheid, talenkennis en smaak. Wanneer zij goed betaald waren en zij elk jaar een paar romans minder vertaald hadden, had men de hoogste eischen aan hun werk kunnen stellen en zouden zij hier ook aan hebben voldaan. De Vereeniging *Vertalen* is de eerste georganiseerde poging om verbetering te brengen. Zij brandmerkte de ergste uitwassen en verstrekte adviezen. De Nederlandsche Kultuurkamer wil dit werk voortzetten en uitbreiden: zij wil richtlijnen geven voor de honoreering van vertaalwerk, eischen stellen aan de bekwaamheid der vertalers en de wijze waarop zij hun arbeid verrichten. Er geschiedt in dit opzicht reeds voorbereidend werk. Niet elk vertaler zal aan een kunstwerk in vertaling nieuw leven kunnen inblazen. De bijzonder begaafde vertalers, die ook in vertaling weer een kunstwerk scheppen en voor wie het vertalen van meesterwerken uit de literatuur weggelegd is, moeten als kunstenaar beloond worden, Zulken zijn door den uitgever altijd gewaardeerd wegens hun zeldzaamheid en de aanbeveling, die hun goeden naam vanzelf voor het werk van

hun geest meebracht. De anderen, die het gewone goede boek vertalen, moeten ook nog zulk een goed vakmanschap bezitten, dat ten eerste geen vertalingen gemaakt worden, die het verstaan van den tekst bemoeilijken en ten tweede moet de vertaling zich als een Nederlandsche roman laten lezen. Dit laatste is van het allergrootste belang. Men mag de eischen van nauwkeurigheid en van een juiste woordkleur strenger of minder streng nemen, naarmate het te vertalen werk zelf literair meer of minder belangrijk geacht mag worden. Bij alle mag men, moet men echter eischen, dat het Nederlandsch niet verbasterd wordt.

Ik heb bij deze opmerkingen buiten beschouwing gelaten het vertalen van wetenschappelijk werk, dat weer andere eischen aan een vertaler stelt.

NAAR BUITEN GERICHTE TAALPOLITIEK

Wat ik tot nu toe ter bespreking koos uit de stof waarmee de taalpoliticus zich bezighoudt, handelde over onderwerpen waarbij de politiek zich naar binnen richtte, naar het eigen volk. Er zou natuurlijk nog veel bij te voegen zijn, b.v. de vernederlandsching van aardrijkskundige namen, de mogelijkheid tot uitbreiding van de volksvoorlichting ter bevordering van de liefde voor en de kennis van de Nederlandsche taal bij volksgenooten.

Maar naast deze propaganda naar binnen is er ook een, die op den vreemde gericht is. Natuurlijk is die in een klein land bescheiden van aard. Ons streven kan er niet op gericht zijn van het Nederlandsch een wereldtaal te maken. Er is een tijd geweest, dat de koningin van Engeland en de Czaar van Rusland met elkander korrespondeerden in het Neder-

landsch en dat Nederlandsche tooneelgezelschappen rondtrokken door Duitschland, Scandinavië en Rusland en in alle belangrijke plaatsen voldoende publiek vonden voor een opvoering in het Nederlandsch. Die tijd is voorbij. Toch is onze taal niet tot onze landsgrenzen beperkt. In Zuid-Nederland (Vlaamsch-België en Fransch-Vlaanderen) wordt een Nederlandsch gesproken, dat weinig verschilt van dat van het Noorden; ook ontstaat daar en wordt bij het onderwijs in toenemende mate bevorderd een „Algemeen Beschaafd", dat zich richt naar de Noordnederlandsche beschaafde omgangstaal. Het Nederlandsch van Noord en Zuid is zoowel van wetenschappelijk als van taalpolitiek standpunt een geheel. Ik bedoel daarmee, dat wij in Noord-Nederland niets behoeven te doen om onze taal in Vlaanderen bekend of bemind te maken, want deze *onze* taal is *hun* taal. Al wat in het Zuiden gebeurt voor de taal, geschiedt in het belang van *het* Nederlandsch, ook voorzoover het particularisme is. Verder bedoel ik er mee, dat de strijd van het Zuiden tegen het opdringende Fransch van beteekenis is voor het geheele Nederlandsch, voor de zuiverheid van onze taal, voor de positie van onze taal, voor het voortbestaan uiteindelijk. Dus uit een taalpolitiek standpunt gezien wordt de strijd voor het behoud, voor de erkenning, de liefde en bewondering voor onze taal o.a. gestreden aan de Waalsch-Vlaamsche taalgrens, zooals langs de gansche Germaansch-Romaansche taalgrens en aan de Germaansch-Slavische taalgrens een strijd voor het behoud en de erkenning van de positie der Germaansche talen, van het Duitsch in het bijzonder gestreden wordt.

In Zuid-Afrika is een taal ontstaan, welke zich behalve door kleine klankverschillen en verschillen in den woordenschat en spreekwijzen vooral onderscheidt door een sterke

vereenvoudiging van het buigingssysteem. Het Nederlandsch van Zuid-Afrika is uitgegroeid tot een eigen taal, die lang als „kombuistaal" gegolden heeft, maar nu de taal van de literatuur, de wetenschap, den kansel en de pleitzaal is. In snel tempo heeft ze de algemeene erkenning gekregen, waar zij recht op heeft.

Dat is haar zeer ten goede gekomen in haar strijd tegen het Engelsch. Er is een tijd geweest, dat Zuid-Afrika van Kaapstad, Durban en Johannesburg uit vrij snel verengelscht werd. Toen is er echter door den strijd voor de eigen taal en door het anti-Engelsche nationalisme, dat in den vrijheidsstrijd bijzondere versterking kreeg, de weerstand van het Nederlandsch in Zuid-Afrika sterk toegenomen. Dat is niet verzwakt door de totstandkoming van de Unie en — ondanks (of juist door?) de politiek van Smuts nam het gebruik van de Afrikaansche taal, ook in het Parlement, toe.

Verder klonk de Nederlandsche taal in onze koloniën in Oost en in West.

En ten slotte waren er op de geheele wereld plaatsen waar onze zeelieden aan wal gingen, waar onze handelsondernemingen hun kantoren hadden gevestigd, er waren nog plaatsen, waar herinneringen waren aan vroegere Nederlandsche vestigingen in welke soms ook nog de taal zich in meerdere of mindere mate gehandhaafd heeft; er leven nog Nederlandsche emigranten in Amerika, op verschillende plaatsen in groote groepen bij elkander.

Daar moeten wij nu nog bij rekenen een met den dag toenemend aantal boeren en andere kolonisten in Oost-Europa.

Uit deze opsomming moge blijken, dat, al is ons land klein, en tot bescheidenheid verplicht, er toch bij een goede taalpolitiek aan gedacht moet worden, dat buiten de staats-

grenzen nog millioenen Nederlanders wonen, voor wie het zeer belangrijk is, dat de band met het moederland en met de eigen taal bewaard blijft.

Wij moeten dus twee soorten van naar buiten gerichte taalpolitiek onderscheiden: 1°, die welke het kontakt aanhoudt met de Nederlanders in het buitenland, door boekenuitzendingen en door middel van den Omroep; 2° die, welke ten doel heeft eigen taal en volk bij den vreemdeling bekend en bemind te maken.

Wat het eerste betreft, het kontakt tusschen Noord en Zuid is natuurlijk altijd (als ik den tijd rondom 1830 uitzonder) zeer innig geweest en er is geen reden om aan te nemen, dat dit in de toekomst niet zoo zou blijven. Met onze koloniën was een levendig verkeer en het feit, dat de ambtenaren en de employé's der ondernemingen na volbrachten diensttijd als regel naar het moederland terugkeerden en dus door versche krachten uit Nederland werden vervangen, had tot gevolg, dat de band met het moederland zeer nauw was en de taal ook mede regelmatig werd „ververscht". Door een groot en steeds toenemend aantal scholen voor onderwijs aan inlanders breidde zich de kennis van het Nederlandsch onder de inheemsche bevolking steeds uit. Over de toekomst van het Nederlandsch in onze voormalige koloniën valt niet veel te zeggen; ook wanneer ze alle voorgoed voor ons land zouden verloren zijn, zal de invloed van Nederland en van de Nederlandsche taal er nog lang merkbaar zijn. Of er in de toekomst nog plaats zal zijn voor een afzonderlijk Indië-programma van den Omroep met een uitzending van politieke en kultureele voorlichting, kan niemand zeggen, wat de toekomst zal zijn van de Nederlandsche zending, van het gebruik van Nederlandsche krachten bij de exploitatie der

ondernemingen, wat van de Nederlandsche handelshuizen, evenmin. Dit alles is natuurlijk voor onze taalpolitiek van groot belang.

Nederland heeft veel te weinig gedaan om zijn kultureelen invloed in Zuid-Afrika te versterken, al wil ik het werk van de Ned. Zuidafrikaansche Vereeniging niet kleineeren, al werden er bezoeken gebracht en boeken gezonden. Het is natuurlijk nu nog niet te zeggen, of na den oorlog de band met Zuid-Afrika nauwer zal kunnen worden aangehaald of niet.

Wat den tweeden vorm van naar buiten gerichte taalpolitiek betreft: in elk land wordt het gewaardeerd, als veel vreemdelingen de taal leeren. Door de taal komt men tot het hart van een volk. De weg tot begrip en een goede verstandhouding wordt het gemakkelijkst betreden door wie de taal kent.

Het is duidelijk, dat in de bezettingsjaren in ons land veel Duitsch geleerd wordt en ook in de toekomst zal Duitsch de taal zijn, die in ons land het best gekend wordt.

Er zijn ook veel Duitschers, die in deze jaren Nederlandsch leeren. Wij kunnen ons daar slechts over verheugen en het is goed, dat dit bevorderd wordt. Voor soldaten zijn er kleine boekjes met de meest voorkomende woorden en gesprekzinnetjes, de omgang met ons volk doet de rest. Van groot belang is ook het werk van de Ned. Duitsche Kultuurgemeenschap, die in verscheidene plaatsen in ons land cursussen voor Duitschers, die Nederlandsch en voor Nederlanders, die Duitsch willen leeren, organiseert, en de cursisten van beide soorten ook met elkander in aanraking brengt.

Alles wat gebeuren kan om onze kultuur in het buitenland

bekend te maken, beïnvloedt de wensch om ons land en volk en onze taal wat meer dan oppervlakkig te leeren kennen. Vertalingen van onze beste boeken brengen den vreemdeling nader tot ons volk, wekken ook de lust deze boeken in het oorspronkelijk te lezen en de werken te leeren kennen, waarvan nog geen vertaling verschenen is. Lezingen over ons volk en ons land werken in dezelfde richting. Ontmoetingsdagen, kongressen werken ter wederzijdsche waardeering zeer mee.

De groote volken hebben aan de bestudeering van hun taal door buitenlanders altijd veel waarde gehecht en vacantie-cursussen georganiseerd, die zwaar gesubsidieerd werden. Ook de lessen, die de Deutsche Akademie op elk tijdstip en vele plaatsen geeft, moeten hier genoemd worden. Ook door middel van den Omroep was veel onderwijs in vreemde talen.

Over de rol van den Omroep in den dienst van taal en politiek wil ik nog even iets uitvoeriger handelen[1]). En ik scheid daarbij opzettelijk de woorden taal en politiek, omdat in het bijzonder bij de draadlooze uitzendingen taalpolitiek en „politieke" politiek haast niet te scheiden waren.

Het doel reikt veel verder dan het bevorderen van talenstudie. Ik bedoel niet alleen, dat de keuze der onderwezen talen den politieken achtergrond blootlegt, ook de kultureele, soms direkt politieke inhoud der lessen en lezingen wijst hier den weg.

---

[1]) Voor de politiek in den aether putte ik mijn voornaamste gegevens uit „Sprachpolitik und Rundfunk" von Franz Thierfelder (R. v. Decker's Verlag, G. Schenk, Berlin W 15.) Wie uitvoerig feitenmateriaal wenscht, kan dat in dat werkje vinden.

Geen wonder, dat dan ook het bezit of het gebruik van een bepaald zendstation wel eens aanleiding werd tot een politieken strijd, of van scheeve blikken. Ik herinner aan den strijd, die er geweest is om den zender Liechtenstein en Andorra. Toen Griekenland moeilijkheden had met het bijeenbrengen van kapitaal voor een zendstation, werd het gelukkig gemaakt door Italië, dat voor een volledig Grieksch weekprogramma zorgde. In Tsjecho-Slowakije, waar toch 3½ millioen Duitschers woonden, viel het eerste Duitsche woord door den zender in 1925. Ik noem ook het gebruik dat van den zender Luxemburg werd gemaakt, waardoor een klein „neutraal" land veel ergernis gaf.

Behalve door middel van taalonderwijs, dat dan tot het hart van het volk voeren moet, tot zijn handel, zijn kultuur en zijn politieke inzichten, is er nog een andere verbinding van taal en politiek door den aether. Door middel van een berichtendienst in de taal der volken tot wie men zich om politieke redenen richten wil, treedt men niet als vreemdeling de vreemde landen binnen, maar in nationale dracht vermomd.

Het land, dat het eerst op groote schaal met berichten in vreemde talen zijn propaganda dreef, is Rusland. Rusland zond weldra in 48 talen uit, begin 1940 zelfs in meer dan 80 talen. De helft van deze talen werden binnen de Russische staatsgrenzen zelf gesproken. Italië — vooral met den Bari-zender — kwam Rusland het meest nabij.

Deze uitzendingen geven dus geen taalonderwijs, maar nieuwsberichten, kultureele mededeelingen, lezingen over kultuur en landschap en . . . wereldbeschouwing, en de politiek van den dag.

In Duitschland begonnen de uitzendingen in vreemde talen dadelijk na de machtsovername met uitzendingen in de

Engelsche taal, gericht op Noord-Amerika. In volle kracht doet Duitschland aan den aetheroorlog pas mee van 1939.

De eerste uitzending van Engeland van dezen aard was pas in 1938 in het Arabisch als antwoord op het anti-Engelsche program van Italië in deze taal. Kort daarna volgden Spaansche en Portugeesche uitzendingen tegen de naar Zuid-Amerika gerichte propaganda van Duitschland in die talen.

Japan heeft zich in dezen luchtoorlog ook zeer druk gemaakt. De Vereenigde Staten gaven wel voor hun gemengde bevolking een programma in verschillende talen, maar wachtten met een berichtendienst in den bovengeschetsten zin tot 1938.

Interessant is ook, dat de Volkenbond in 1929, hoewel Duitschland en Italië toen lid waren van den Bond, een zender voor korte en lange golf inrichtte en uitzond in Engelsch, Fransch en Spaansch.

Van belang is voorts nog de onderlinge uitwisseling van programma's tusschen de verschillende staten. Vooral Duitschland was zeer vrijgevig met het ter beschikking stellen van kultureele programma's; zoo gaf het o.a. veel uitzendingen af aan Zuid-Amerika.

Ik behoef u niet te vertellen, dat de propaganda door den aether in de oorlogsjaren zulk een omvang heeft aangenomen, dat men deze als een van de giftigste wapenen van de moderne oorlogvoering mag noemen en dat Duitschland om onrust in de bezette gebieden te voorkomen, het wijs geacht heeft de mogelijkheid van beïnvloeding sterk te beperken, door storingsuitzendingen, door een luisterverbod en door inbeslagneming van vele toestellen.

Onze taalpolitiek, voorzoover die gericht is naar buiten, is van kultureelen aard. Op het gebied van wetenschap en

kunst, handel en nijverheid neemt ons volk een eervolle plaats in. Deze richtten vanzelf telkens opnieuw den blik van anderen naar ons land. Het is onze plicht deze belangstelling zoo intensief mogelijk te maken. Daarvoor dienen wij te kennen wat ons land te bieden heeft; daartoe dient het vreemdelingenbezoek te worden bevorderd, wanneer de tijden zich daartoe weer leenen; daartoe dient elk middel te baat genomen te worden om teleurstellingen te voorkomen. Wie eenmaal ons volk heeft leeren kennen, zal het ook leeren liefhebben en den weg naar het hart van ons volk zoeken door de taal te leeren. Er zal ook nog wel een en ander moeten gebeuren om het aanleeren van onze taal gemakkelijk te maken. Er zijn nog maar weinig goede handleidingen voor vreemdelingen om ze in onze taal wegwijs te maken. Er zijn een paar Universiteiten in het buitenland, waar onderwijs in het Nederlandsch gegeven wordt, dit aantal moet worden uitgebreid en een goede verzorging van deze kultureele cellen moet mogelijk worden gemaakt. Er zal dus nog wel een en ander gedaan moeten worden om het den vreemdeling wat aangenaam en gemakkelijk te maken, als hij zich met onze taal vertrouwd wil maken.

Het is duidelijk, dat over dit alles nog veel te zeggen valt. Moge dit weinige echter genoeg zijn om het groote belang in te leeren zien van al de vraagstukken, die aan de orde komen, wanneer de twee begrippen politiek en taal elkaar ontmoeten.